

Archeologisch bureauonderzoek

**Plangebied Landlust en Gibraltarbuurt
Stadsdeel West**

BO 13-118 Amsterdam 2013

Inhoud

Samenvatting	4
Inleiding	5
1 Administratieve gegevens plangebied	6
1.1 Administratieve gegevens	6
2 Wet- en regelgeving	7
2.1 Algemeen	7
2.2 Rijk	7
2.3 Provincie Noord-Holland	7
2.4 Gemeente Amsterdam	8
2.5 Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie	8
3 Historisch-topografische en archeologische inventarisatie	9
3.1 Geomorfologie en bodem	9
3.2 Historie algemeen	9
3.3 Historisch-topografische inventarisatie van het plangebied	10
3.3.1 Ontginning en bepoldering	10
3.3.2 Sloterdijk	11
3.3.3 De Haarlemmertrekvaart	12
3.3.4 Verstedelijking	13
3.4 Archeologische inventarisatie van het plangebied	15
3.4.1 Archeologische Monumentenkaart en Informatiekaart Landschap en Cultuurhistorie	15
3.4.2 Vindplaatsen in de omgeving van het plangebied	16
3.4.3 Bodemopbouw	17
3.5 Conclusie: verwachtingsmodel	17
4 Archeologische verwachtingskaart	18
5 Archeologische beleidskaart	20
Conclusie	22
Bronnen	23
Appendix: beleidsvarianten, stroomschema	24

Samenvatting

Bureau Monumenten & Archeologie (BMA) heeft in opdracht van stadsdeel West een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor het bestemmingsplangebied Landlust en Gibraltarbuurt. Dit is bedoeld om een beeld te krijgen van de ondergrondse cultuurhistorische waarden die in het plangebied aanwezig kunnen zijn. Een dergelijk bureauonderzoek past binnen de verplichting van gemeenten om conform de Monumentenwet beleid te ontwikkelen ten aanzien van het behoud cq. documentatie van die overblijfselen bij bouwontwikkeling.

Het bureauonderzoek gaat uit van een beknopt overzicht van de historisch-topografische ontwikkeling vanaf de late middeleeuwen tot in de 20ste eeuw van de voormalige Sloterbinnen- en Middelveldse Gecombineerde polders, waarin bestemmingsplangebied Landlust en Gibraltarbuurt ligt. Het historisch overzicht wordt aangevuld met archeologische informatie afkomstig van vindplaatsen in de directe omgeving van het plangebied. De historische en archeologische informatie over de ruimtelijk- topografische ontwikkelingen is omgezet naar een beeld van archeologische verwachtingen.

De archeologische verwachtingskaart (p. 18) bestaat uit zeven zones met archeologische verwachting. Aan de hand hiervan is een archeologische beleidskaart opgesteld, waarin de beleidsregels en maatregelen voor de vereiste archeologische monumentenzorg zijn vastgelegd. De beleidskaart telt drie zones (p. 20). Hiervoor is gespecificeerd of er bij bouwplanontwikkeling archeologisch vervolgonderzoek nodig is.

Voor het gehele plangebied geldt de wettelijke meldingsplicht. Dit houdt in dat ook in geval geen archeologisch vervolgonderzoek is vereist en toch bodemvondsten ouder dan vijftig jaar worden aangetroffen, dit aan Bureau Monumenten en Archeologie gemeld wordt zodat in overleg met de opdrachtgever maatregelen getroffen kunnen worden tot documentatie en berging van de vondsten.

Inleiding

In opdracht van stadsdeel West heeft BMA een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd ten behoeve van het bestemmingsplangebied Landlust en Gibraltarbuurt, stadsdeel West.

Met het bureauonderzoek wordt een overzicht gegeven van bekende of verwachte archeologische waarden binnen het plangebied. Hierbij is gebruik gemaakt van historisch kaartmateriaal, relevante publicaties en archiefbronnen in samenhang met archeologische informatie over al bekende vindplaatsen in het plangebied. Deze informatie is samengevat in een archeologisch verwachtingsmodel op basis waarvan de beleidsregels voor erfgoedzorg worden vastgelegd ten behoeve van het bestemmingsplan.

In het bureauonderzoek komen het nationale, provinciale en gemeentelijke archeologiebeleid (hoofdstuk 2), de historische en archeologische achtergronden (hoofdstuk 3) en de archeologische verwachting van het plangebied (hoofdstuk 4) aan de orde, gekoppeld aan een beleidskaart (hoofdstuk 5) die inzichtelijk maakt of en in welke mate archeologische maatregelen binnen (toekomstige) planontwikkeling vereist zijn.

1 Administratieve gegevens plangebied

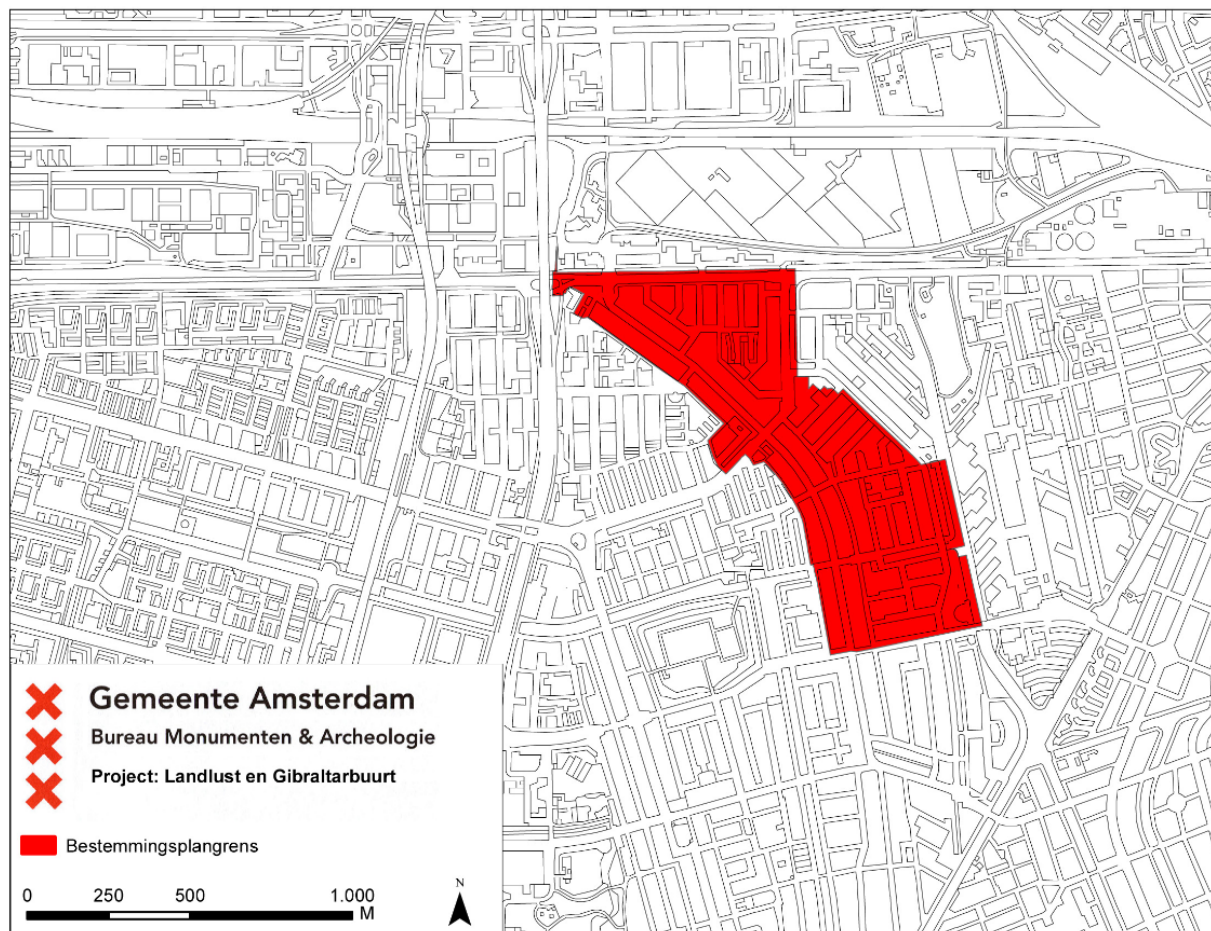
1.1 Administratieve gegevens

Opdrachtgever Stadsdeel West
Contactpersoon Dhr. M. Zwaagman
Adres Postbus 57239
Postcode / plaats 1040 BC Amsterdam

Plangebied

Provincie	Noord-Holland	Gemeente	Amsterdam
Plaats	Amsterdam	Kaartblad	25 G
ARCHIS meldingsnr.	59389	ARCHIS afmeldingsnr.	47867
X-coördinaat NW	118.094	Y-coördinaat NW	488.805
X-coördinaat NO	118.830	Y-coördinaat NO	488.736
X-coördinaat ZW	118.938	Y-coördinaat ZW	487.545
X-coördinaat ZO	119.406	Y-coördinaat ZO	487.634

Locatie

1 Het plangebied Landlust en Gibraltarbuurt

2 Wet- en regelgeving

2.1 Algemeen

Het archeologische erfgoed bestaat uit voorwerpen en structuren die in de bodem bewaard zijn. Deze materiële overblijfselen vormen een onderdeel van onze leefomgeving. Het beleid voor het archeologisch erfgoed heeft dan ook veel raakvlak met dat van de ruimtelijke ordening. Voor optimale integratie van de archeologie in de ruimtelijke ordening heeft het rijk o.a. de Monumentenwet 1988 en de Wet ruimtelijke ordening aangepast.

2.2 Rijk

Om het bewustzijn van het Europese erfgoed te vergroten hebben de Europese ministers van Cultuur in 1992 het Verdrag van Valletta opgesteld (ook bekend als het Verdrag van Malta). Een van de voorwaarden om dit te bereiken is dat het Europese archeologische erfgoed voor toekomstige generaties beschikbaar blijft.

In Nederland wordt aan dit uitgangspunt invulling gegeven door behoud van archeologisch erfgoed in de bodem (*in situ*) tijdens de planontwikkeling mee te wegen. Als behoud in de bodem (bijvoorbeeld door middel van technische maatregelen of planaanpassing) geen optie is, dan worden archeologische resten opgegraven (behoud *ex situ*). De initiatiefnemer van een ruimtelijk plan, dat bodemverstoring tot gevolg heeft, is verantwoordelijk voor de planologische en de financiële inpassing van het archeologisch onderzoek.

In de Monumentenwet is een bepaling opgenomen dat in elk bestemmingsplan rekening moet worden gehouden met de in de grond aanwezige, dan wel te verwachten archeologische waarden.¹ Ook bevat de Monumentenwet een verplichting om toevalsvondsten te melden (de zgn. meldingsplicht).²

2.3 Provincie Noord-Holland

Als toetsingskader voor bestemmingsplannen en projectbesluiten gebruikt de provincie Noord-Holland de structuurvisie, de Leidraad Landschap en Cultuurhistorie en de Informatiekaart Landschap en Cultuurhistorie (ILC).³ Op grond van de Wro dienen gemeenten bij de vaststelling van bestemmingsplannen, projectbesluiten en beheersverordeningen de Provinciale Ruimtelijke Verordening Structuurvisie in acht te nemen. Op de ILC zijn o.a. archeologisch verwachtingsvolle gebieden opgenomen. De waardestellingen van de ILC zijn bedoeld als algemene indicaties die per specifiek plangebied nadere invulling en precisering nodig hebben. Naast de ILC beheert de provincie de Archeologische Monumentenkaart (AMK) van het rijk. Op de AMK staan de beschermde archeologische monumenten, de terreinen van zeer hoge en hoge archeologische waarde en de gebieden met een archeologische betekenis.

---

¹ Artikel 38a lid 1 van de gewijzigde Monumentenwet schrijft hierover dat *De gemeenteraad bij vaststelling van een bestemmingsplan als bedoeld in artikel 3.1 van de nieuwe Wet ruimtelijke ordening en bij de bestemming van de in het plan begrepen grond, rekening houdt met de in de grond aanwezige dan wel te verwachten monumenten.* Met 'monument' wordt hier een (onbeschermde) archeologisch monument bedoeld, ofwel alle terreinen welke van algemeen belang zijn wegens hun schoonheid, hun betekenis voor de wetenschap of hun cultuurhistorische waarde (art. 1 Monumentenwet)

² Artikel 53 van de gewijzigde monumentenwet 1988

³ Provincie Noord-Holland, 2010

2.4 Gemeente Amsterdam

De gemeente Amsterdam vindt het belangrijk dat archeologie vroegtijdig in ruimtelijke ordeningsprocessen wordt geïntegreerd.⁴ Hiermee worden twee doelen gediend. Ten eerste een efficiënte voortgang en kostenbeheersing van bouwprocessen. En ten tweede een kwalitatief goed en stadsbreed uniform beheer van het archeologische erfgoed.

Op basis van de resultaten uit het archeologisch bureauonderzoek wordt bepaald of in het bestemmingsplan regels met betrekking tot archeologie moeten worden opgenomen. De Monumentenwet biedt een tweetal mogelijkheden (artikelen 39-40) die BMA heeft uitgewerkt in de modelregels archeologie.

De bescherming van (verwachte) archeologische waarden in een bestemmingsplan wordt geregeld met een omgevingsvergunning als bedoeld in artikel 2.1 lid 1 van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht. Aan een omgevingsvergunning zijn bouwregels verbonden: die bepalen dat in het belang van de archeologische monumentenzorg de aanvrager van een omgevingsvergunning een archeologisch rapport met selectiebesluit dient te overleggen. Daarnaast kan in het bestemmingsplan worden opgenomen dat een omgevingsvergunning moet worden aangevraagd voor het uitvoeren van aanlegwerkzaamheden.

Aan een omgevingsvergunning kunnen voorschriften worden verbonden. Dit houdt in dat aan de vergunning de verplichting wordt gekoppeld om technische maatregelen tot behoud te treffen, om de archeologische resten op te graven of om de werkzaamheden te laten begeleiden door een archeoloog.

De bouwregels en de omgevingsvergunning voor aanlegwerkzaamheden bevatten daarnaast uitzonderingen die duidelijk maken in welke gevallen archeologisch onderzoek niet nodig is. In Amsterdam gelden elf beleidsvarianten, zoals de uitzondering van archeologisch onderzoek bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of ondieper dan de 19de of 20ste eeuwse ophogingen (Appendix: beleidsvarianten). In de praktijk komen per plangebied meestal twee tot zes varianten voor.

2.5 Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie

Voor de uitvoering van archeologisch onderzoek is door het ministerie van OCW de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) opgesteld. De KNA gaat uit van een gefaseerde aanpak. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen een Bureauonderzoek, een Inventariserend Veldonderzoek, een Archeologische Opgraving (AO) en een Archeologische Begeleiding (Appendix: stroomschema).

Het inventariserend veldonderzoek is bedoeld om de resultaten van het bureauonderzoek te toetsen. Het geeft inzicht in de aanwezigheid en toestand van de archeologische overblijfselen in de bodem. Een opgraving wordt uitgevoerd wanneer er sprake is van een vindplaats met waardevolle archeologische resten. Een archeologische begeleiding houdt in dat de bouwgreep onder begeleiding van een archeoloog wordt uitgevoerd. Elke onderzoeksfase wordt afgesloten met een selectiebesluit. Hierin wordt vastgesteld welke delen van een plangebied in aanmerking komen voor verder archeologisch onderzoek of voor bescherming en welke delen van het plangebied worden vrijgegeven.

Voor archeologisch veldonderzoek is een Programma van Eisen (PvE) vereist. Hierin zijn de kwalitatieve randvoorwaarden en onderzoeksvragen voor het werk vastgelegd. Het vormt de basis voor verdere planning en kostenraming. Het laten opstellen ervan behoort tot de verantwoordelijkheid van de initiatiefnemer van het bouwplan.

---

⁴ BMA, 2005

3 Historisch-topografische en archeologische inventarisatie

3.1 Geomorfologie en bodem

Het huidige natuurlijke landschap in en om Amsterdam is in grote mate bepaald door de landschapsvorming in het Holoceen. Dat is de geologische periode na de laatste IJstijd (vanaf ca. 10.000 v. Chr.). Er heerste toen een gematigd klimaat waarin in enkele duizenden jaren grote pakketten veen groeiden in de kuststreek. Dit Hollandveen bevindt zich in de huidige ondergrond op gemiddeld 2 à 3 m ÷ NAP.

Het natuurlijke landschap werd vanwege grootschalige veenontginningen vanaf de 11de eeuw omgevormd tot een veenweidegebied. Aangezien de waterhuishouding een cruciale rol speelde bij de veenontginningen, begon tegelijkertijd de aanleg van het stelsel van (zee)dijken ter bescherming van het nieuwe bouw- en akkerland. Later, in de 17de en 18de eeuw, volgden de droogmakerijen waarbij grote watergebieden in Noord-Holland werden ingepolderd.

3.2 Historie algemeen

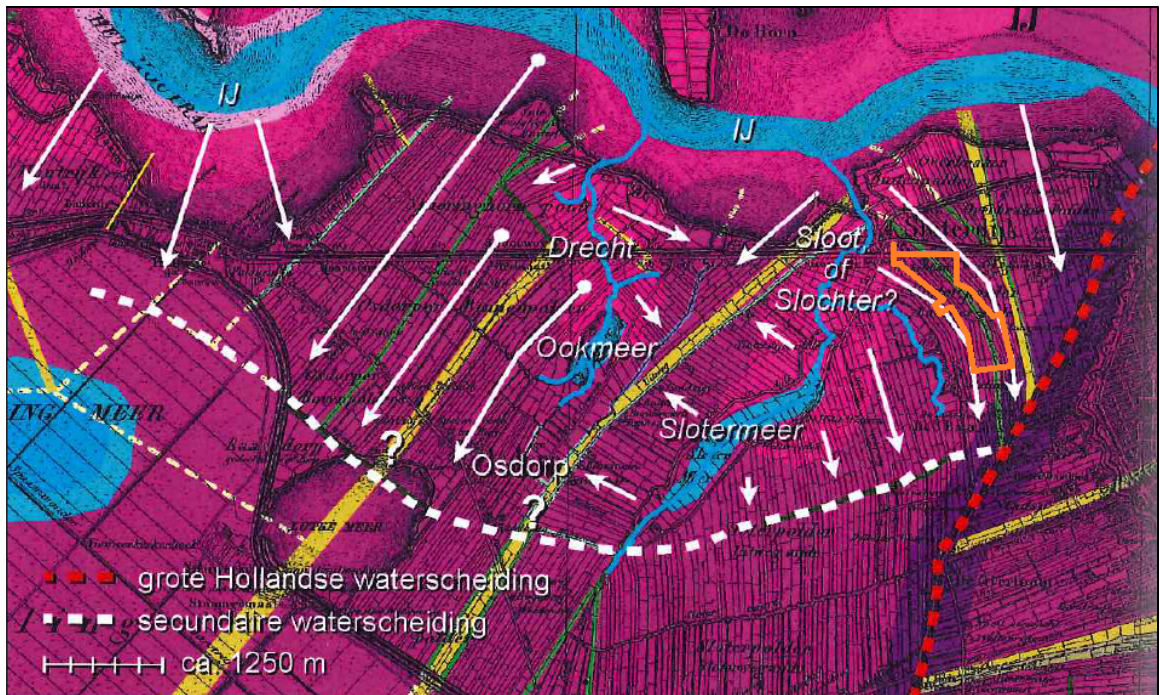
De vroegste sporen van menselijke bewoning of activiteiten binnen het gemeentelijk gebied van Amsterdam gaan dankzij recente vondsten in de Noord/Zuidlijn bouwputten op het Damrak en Rokin terug tot het late Neolithicum (ca. 2400 v. Chr.). Ook rond de stad, op vooral de hoger gelegen strandwallen, zijn dergelijke oude vindplaatsen.

De oudste stedelijke bewoningssporen, voor zover nu archeologisch bekend, beginnen in de 12de eeuw en zijn teruggevonden aan de Nieuwendijk / Kalverstraat en de Warmoesstraat/Nes. Met de aanleg van de (Nieuwezijds en Oudezijds) burgwallen in de 14de eeuw startte het proces van stadsvorming. De stad had eerst een aarden omwalling als verdedigingswerk die in het laatste kwart van de 15de eeuw werd vervangen door een stenen stadsmuur. De laatmiddeleeuwse stad was omsloten door de huidige Singel aan de westkant en de Geldersekade en Kloveniersburgwal aan de oostkant. In de periode 1585-1663 groeide de stad explosief door vier stadsuitbreidingen. Ten tijde van de Eerste Uitleg (1585-1586) verplaatste de stadsrand zich naar de huidige Herengracht en de Oudeschans. Bij de Tweede Uitleg (1592-1596) kwamen er vier nieuwe woon- en werkeilanden (Marken, Uilenburg, Rapenburg en Vlooienburg) aan de oostkant van de stad. In 1613 ontstond met de Derde Uitleg aan de westzijde van de stad de woon- en werkbuurten de Jordaan en het eerste deel van de grachtengordel tot aan de Leidsegracht. De vroeg 17de-eeuwse stad werd beschermd door een aarden wal met 11 bolwerken ontworpen naar de nieuwste fortificatieplannen uit Italië. Met de Vierde Uitleg van 1663 werd in de Gouden Eeuw het halfcirkelvormige stadsplan van Amsterdam voltooid. De nieuwe bakstenen stadswal kreeg in totaal 26 bolwerken en had een gracht in het tracé van de huidige Singelgracht. Het oostelijk deel van de grachtengordel werd aangelegd over de Amstel en aan het IJ kwamen de drie oostelijke haveneilanden Kattenburg, Wittenburg, Oostenburg.

De eerste woonwijken buiten de Singelgracht ontstonden naar aanleiding van het uitbreidingsplan Kalff in 1877, gevolgd door een tweede ring na annexatie van grote delen van de gemeenten Nieuwer-Amstel en Sloten in 1896. De 20ste-eeuwse groei van de stad valt uiteen in vier fasen. Tussen 1915 en 1940 werd in Noord, Oost, Zuid en West de Gordel 20-40 gebouwd. Deze wordt gevolgd door de naoorlogse tuinsteden in West, Buitenveldert en Noord, en in de jaren zestig en zeventig door het volbouwen van de Bijlmermeerpolder. Met IJburg borduurt de stad begin 21ste eeuw weer voort op het concept van vier eeuwen tevoren, het creëren van stedelijk areaal in en aan het IJ. Daarnaast wordt door de bouw van woningen binnen het bestaande stedelijk gebied ingezet op verdichting van de stad.

3 Het plangebied (oranje omlijnd) aangegeven op de reconstructiekaart van onder meer de Sloterbinnen- en Middelveldse Gecombineerde polders (rechts). De witte pijlen geven de richting aan waarin ontginning plaatsvond (De Bont 2009, 464)

voor een voortgaande erosie van het veen en daarmee tot het ontstaan van grote binnenmeren, zoals het Sloterdijkmeer. Als reactie hierop werd in de late 12de en vroege 13de eeuw de zuidelijke IJ-dijk aangelegd, waarvan het westelijk deel Spaarndammerdijk kwam te heten.⁷ Hiermee werd het plangebied binnen de dijk gesloten (afb. 2).

Tegen het einde van de middeleeuwen was, ten gevolge van de voortdurende maaiveldddaling, afwatering door sluisjes in de dijk niet langer afdoende. Onder meer in het gebied ten westen van Amsterdam werden daarom polderorganisaties opgericht, die met behulp van watermolens de afwatering van hun land op het IJ trachtten te verbeteren. In 1569 verscheen zo de Sloterbinnen- en Middelveldse gecombineerde polders, waarin het plangebied is gelegen.⁸

3.3.2 Sloterdijk

Bij de monding van de Slochter (zie 3.3.1), in de noordwestelijke punt van het plangebied, lag het plaatsje Sloterdijk, dat lange tijd zelfstandig was tot het in de 20ste eeuw door Amsterdam werd geannexeerd. Kijkend naar het ontwikkelingsbeeld van Amsterdam en Sloten, ontstond dit dorp vermoedelijk in de 12de eeuw.⁹ Een belangrijke stap in de ontwikkeling van de nederzetting was de plaatsing van een dam in de Slochter, die samenviel met de aanleg van de Spaarndammerdijk in de late 12de en vroege 13de eeuw. Deze dijk fungeerde niet alleen als bescherming tegen de erosie van het ontgonnen veengebied, maar diende lange tijd ook als hoofdverkeersweg (afb. 2).¹⁰

De aanwezigheid van de dam leidde tot overslag van goederen die via de Slochter naar het IJ werden vervoerd, en er ontstond zo een stopplaats voor reizigers over de dijk. Dit maakte de plek tot een aantrekkelijke vestigingsplaats voor ambachtslieden, tapperijen en herbergen, maar ook boerenerven verplaatsten zich vanuit het land naar de dijk. In 1465 verkreeg Sloterdijk het waagrecht

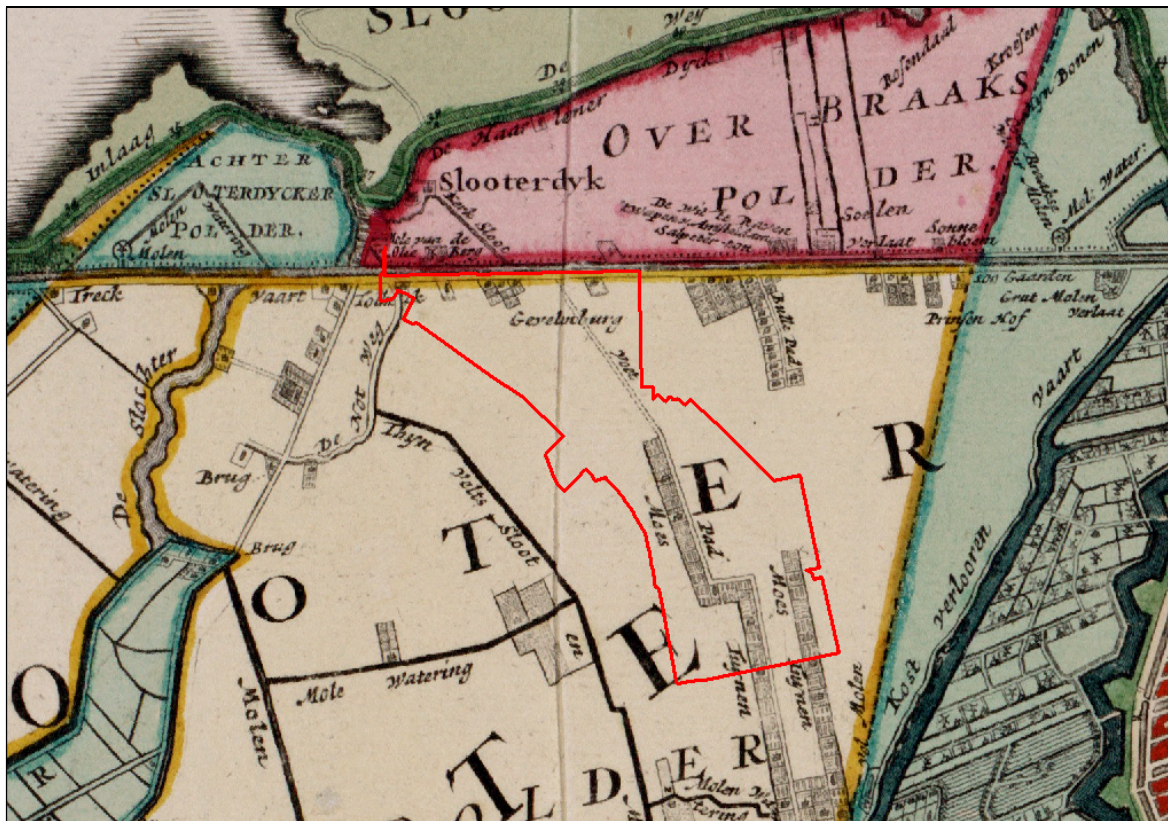
⁷ De eerste schriftelijke bron waaruit blijkt dat er een dijk lag langs de zuidelijker IJ-oever is de vermelding uit 1253 van de sluisen bij Spaarndam (Abrahamse e.a. 2010, 19-20)

⁸ Abrahamse e.a. 2010, 26

⁹ Verschillende artikelen vermelden dat de oudste archeologische resten van Sloterdijk in de 12de eeuw zijn gedateerd. Van deze vondsten is echter geen documentatie voorhanden (Heijdra 2004 9; Schmitz 1982, 94-95)

¹⁰ Abrahamse e.a. 2010, 19-20

en verrezen er diverse publieke gebouwen, wat wijst op een sterk toegenomen belang in de lokale economie, als sleutelplaats in het transport van agrarische producten als boter en kaas van de polder naar de stad. De bloei van Sloterdijk begon daarom in de tweede helft van de 15de eeuw.¹¹

3.3.3 De Haarlemmertrekvaart

Bepalend in de ontwikkeling van het plangebied was de aanleg van de Haarlemmertrekvaart in de jaren 1631-1632. Deze lijnrechte verbinding met Haarlem moest verkeer over de kronkelende Spaarndammerdijk overbodig maken. De vaart voor trekschuiten kreeg een breedte van 18,8 m en een diepte van 1,9 m, en was aan de zuidzijde voorzien van een 12,5 m breed trekpad annex wagenweg. Weer ten zuiden hiervan lag een scheisloot (3,1 m breed), die diende voor de afwatering van de weg en voor afscheiding van de aangelegen percelen.¹² Door de aanleg van de trekvaart kreeg het plangebied meer gemengde functies en meer prestige. Niet alleen verrezen eenvoudige huizen en erven langs de vaart, maar met de toenemende welvaart van de Amsterdamse burgerij werd met name het traject tussen Sloterdijk en Amsterdam een geliefd gebied voor buitenplaatsen. Aanvankelijk werden hiertoe boerderijen omgebouwd, maar in de loop van de 17de en 18de eeuw kwamen daar grote, classicistische bouwwerken voor in de plaats (afb. 5).¹³ Zo is op 18de-eeuwse kaarten is te zien dat binnen het plangebied de boerderijen en/of buitens Fonteinzicht, Wijkduin, Dorpzicht, Gevelenburg en Vaartzicht waren gelegen. Ten zuiden daarvan staan aan het Voetpad, dat zich afsplitste van de Haarlemmerweg, diverse *Moes Thuynen* aangegeven, die in veel gevallen ook voor een vorm van recreatief landgebruik dienden.

¹¹ Abrahamse e.a. 2010, 20
¹² Abrahamse e.a. 2010, 27-28
¹³ Abrahamse e.a. 2010, 29

5 Een voorbeeld van een buitenplaats aan de Haarlemmertrekvaart. *Postrust*, hier gezien vanaf de Haarlemmerweg, was ten oosten van het plangebied gelegen. Prent door Abraham Rademaker, 1730 (SAA)

3.3.4 Verstedelijking

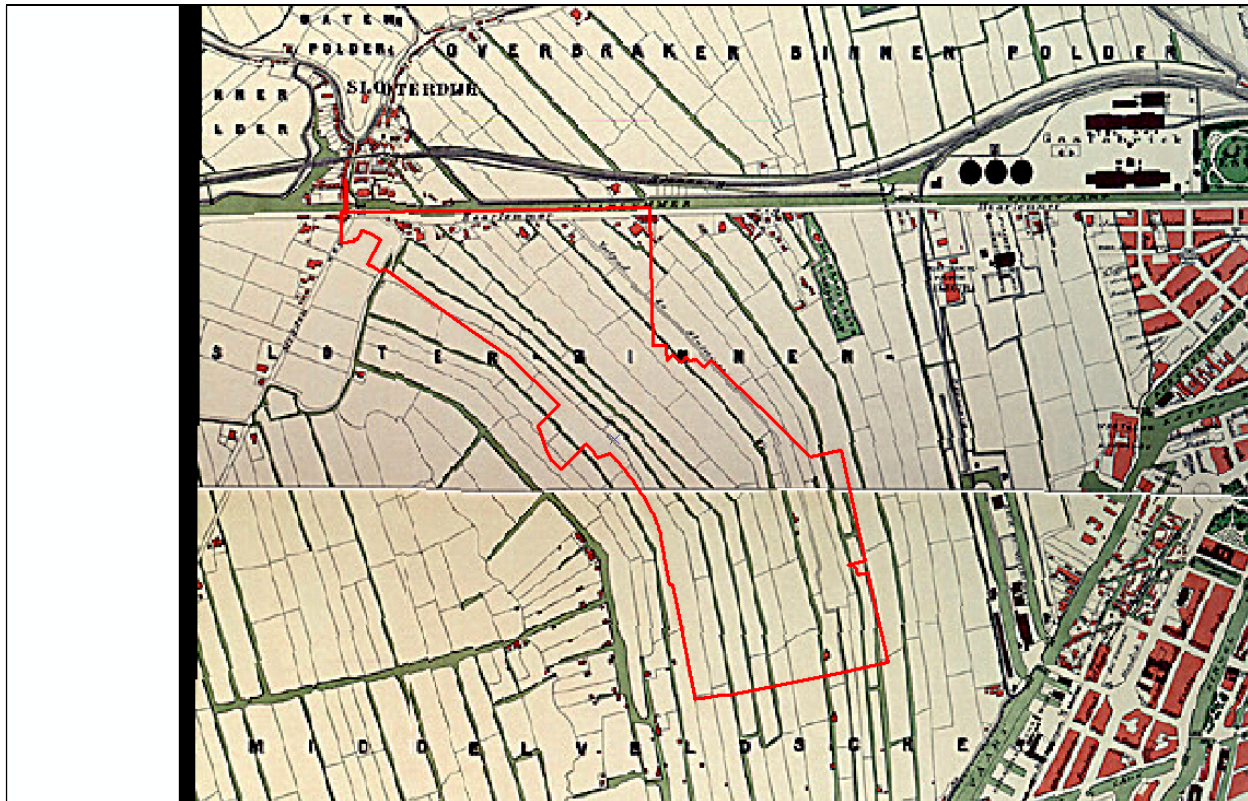
Tot in de jaren '20 van de 20ste eeuw behield het plangebied een ongerept landelijk karakter. Wel waren al veel buitenplaatsen gesloopt en was de functie van de Haarlemmertrekvaart grotendeels overgenomen door de spoorlijn tussen Amsterdam en Haarlem (afb. 6). In het begin van de 20ste eeuw werd ook de elektrische tramlijn tussen van Amsterdam naar Zandvoort voltooid, die dwars door het plangebied kwam te rijden. Onderdeel van de plannen voor de tramlijn was een nieuwe weg schuin door de polder: de Admiraal De Ruijterweg. Hierlangs verscheen geleidelijk de eerste stedelijke bebouwing in het gebied.¹⁴

Vanaf de annexatie van Sloten en Sloterdijk door Amsterdam in 1921 nam de verstedelijking van het gebied in rap tempo toe. Enkele jaren later waren alle tuinderijen verplaatst, was de historische bebouwing afgebroken en was het terrein met grote hoeveelheden zand opgehoogd ten behoeve van stadsuitbreiding. In de jaren '30 voltooide plan 'Landlust' de verstedelijking van het grootste deel van het gebied (afb. 7).¹⁵

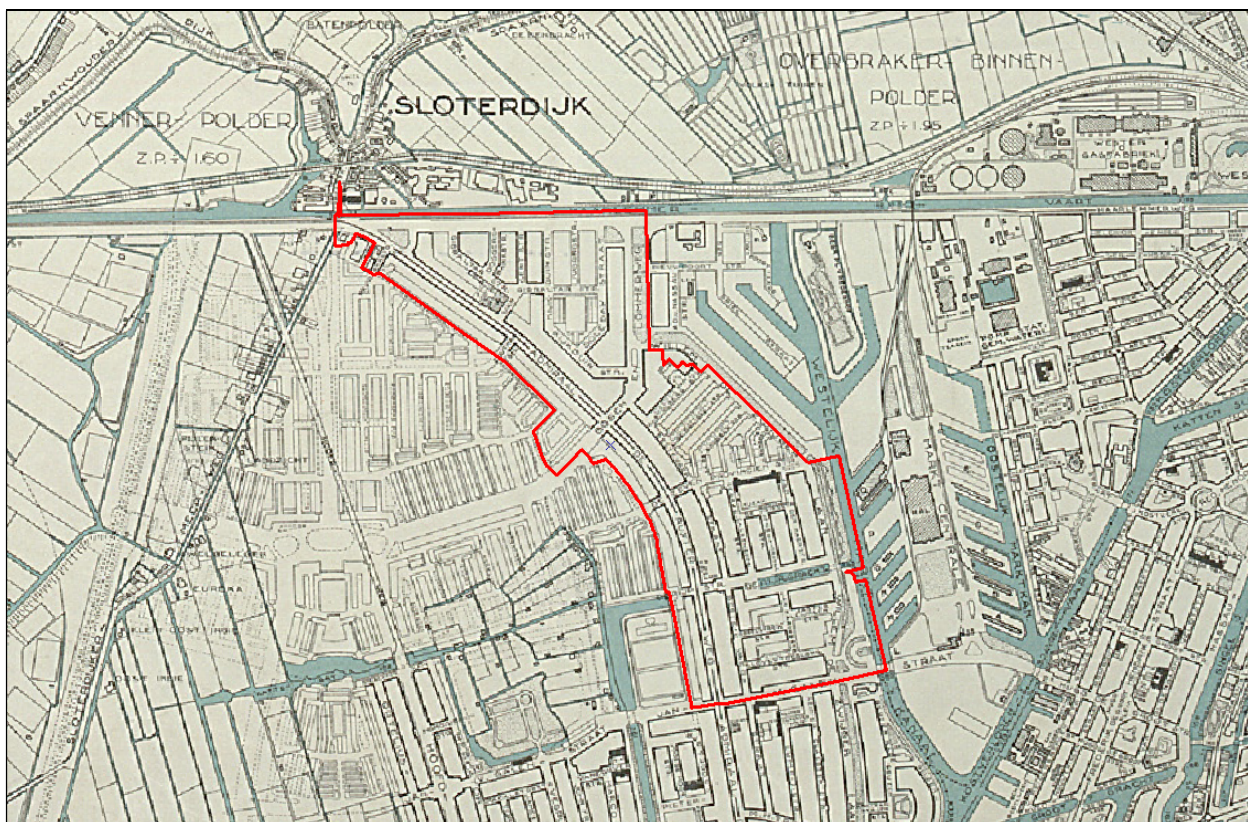
¹⁴ Heijdra 2004, 39

¹⁵ Heijdra 2004, 61-65

6 Het plangebied (rood omlijnd) op de kaart van Publieke Werken (1900)

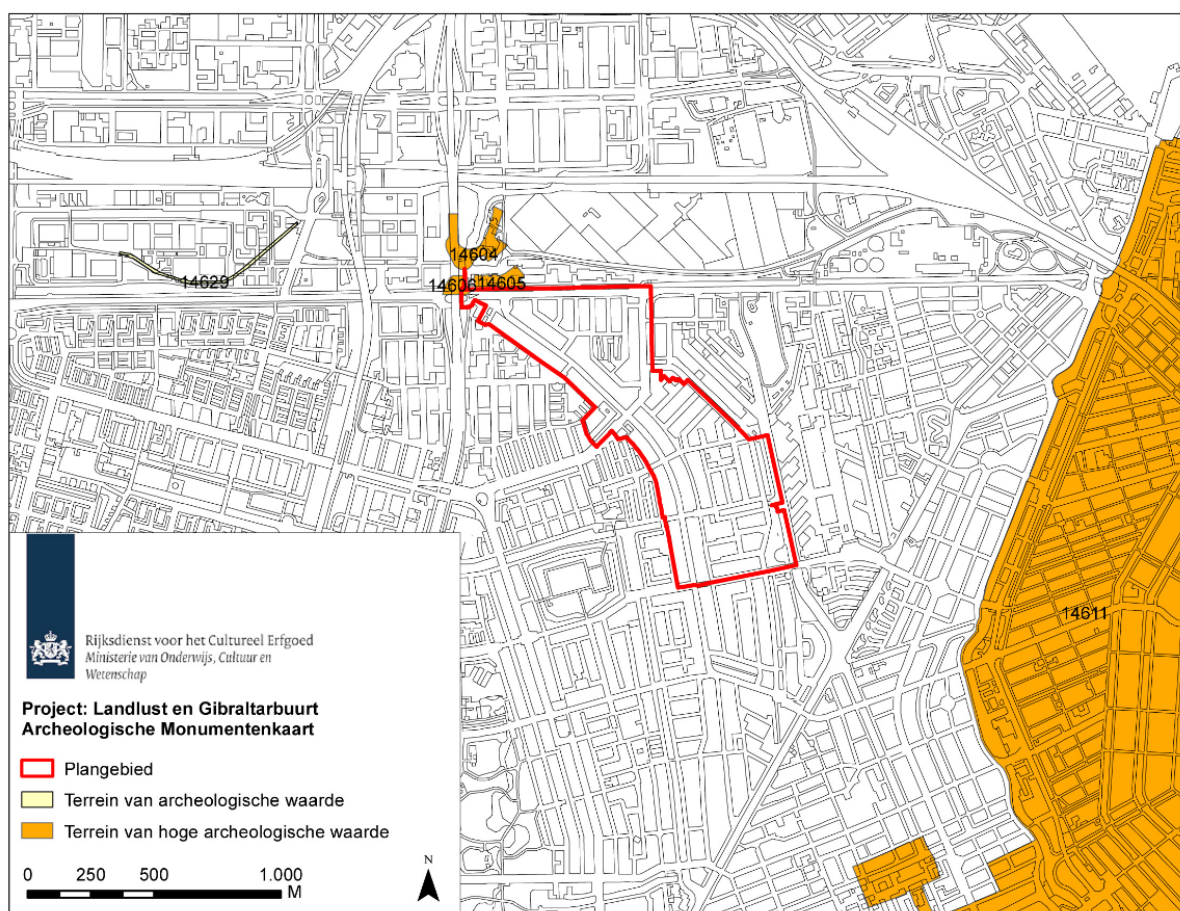
7 Het plangebied (rood omlijnd) op de kaart van Publieke Werken (1936)

3.4 Archeologische inventarisatie van het plangebied

3.4.1 Archeologische Monumentenkaart en Informatiekaart Landschap en Cultuurhistorie

Volgens de Archeologische Monumentenkaart (AMK) van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed heeft het plangebied een kleine overlap met een zone met een hoge archeologische waardering (afb. 8). Dit betreft de historische dorpskern van Sloterdijk. De Informatiekaart Landschap en Cultuurhistorie van de Provincie Noord-Holland komt overeen met het AMK-kaartbeeld. De verwachtingen op deze kaarten zijn algemeen van aard en dienen in het geval van bouwplanvorming nader te worden uitgewerkt. Een inhoudelijke en ruimtelijke specificatie van de archeologische verwachtingen volgt in het volgende hoofdstuk en is gebaseerd op de historisch-topografische analyse.

8 Het plangebied Landlust en Gibraltarbuurt (rood omlijnd) op de Archeologische Monumentenkaart (AMK, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, juli 2010). Dit kaartbeeld is ook opgenomen in de Informatiekaart Landschap en Cultuurhistorie van de Provincie Noord-Holland

3.4.2 Vindplaatsen

Binnen het plangebied is tot op heden geen archeologisch veldonderzoek gedaan. Wel zijn in de directe omgeving een aantal archeologische verkenningen uitgevoerd (afb. 10). Het voor het plangebied relevante onderzoek wordt hieronder kort besproken.

Archeologische Begeleiding Kolenkit Zuidelijk Veld Fase 1 (LDW)

In 2009 heeft BMA een archeologische begeleiding uitgevoerd in de bouwput Kolenkit Zuidelijk Veld Fase 1. De natuurlijke ondergrond bleek hier te bestaan uit rietveen met een enigszins golvend oppervlak dat op gemiddeld 3,90 m ÷ NAP lag. Het veen kon tot circa 4,50 m ÷ NAP worden gevolgd. Vanaf het veenniveau was het terrein opgehoogd met klei tot circa 2 m ÷ NAP. Uitgaande van de stratigrafische relatie met de aanwezige bouwsporen is deze ophoging in de 17de eeuw gedateerd. In de jaren 60 van de 20ste eeuw volgde weer een ophoging, nu met ruim 2,5 m zand tot ca 0,50 m + NAP.

Tot de oudste bebouwingsfase in de 17de eeuw of begin 18de eeuw behoorde een goed geconserveerde rechthoekige structuur van anderhalfsteens muurwerk, gefundeerd op langshout (afb. 9). Het muurwerk was gesloopt tot gemiddeld 2,60 m ÷ NAP. De bouwwijze en inrichting wijzen op een gebruik van het gebouw als schuur of stal. De ondergrond binnen het gebouw bestond uit een afwijkende zandige kleivulling die vermengd was met huishoudelijk aardewerk afval uit de gehele 18de eeuw.

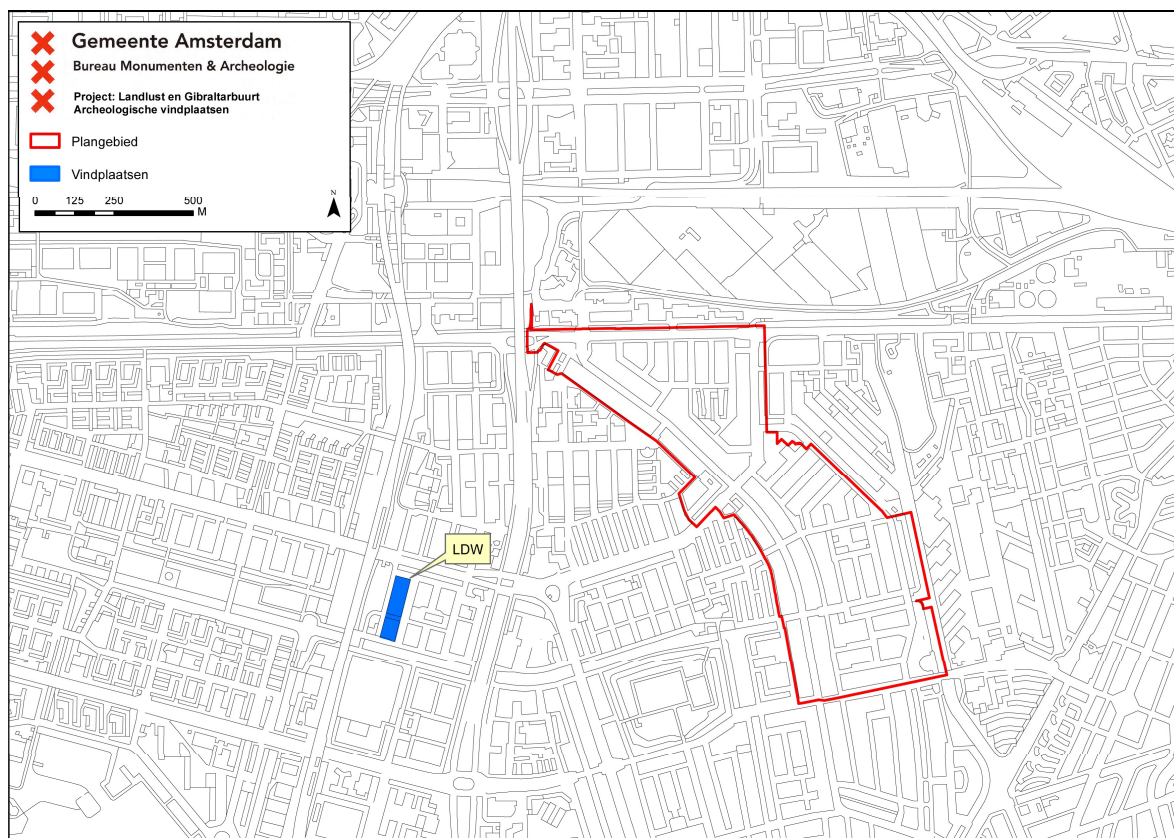
Het aardewerkspectrum vertoonde een opvallende overeenkomst met materiaalgroepen in stedelijke beerputten. Opmerkelijk was de aanwezigheid van een stuk aardewerk met politieke symboliek in de vorm van Patriotistische propaganda dat betrekkelijk zeldzaam was en tot nu toe slechts bij één andere Amsterdamse vindplaats, in de woonbuurt van de havenarbeiders op Oostenburg, voorkwam. Geconcludeerd werd dat een vergelijking van deze vondsten met die uit de talrijke vindplaatsen in de historische binnenstad informatie kan bieden over de historische relatie tussen stad en platteland en de materiële aspecten van de huishoudens in deze leefmilieus.¹⁶

9 Het rechthoekige gebouw met een waterkelder en uitbouwen aan de linkerkant, gezien richting het oosten.

¹⁶ Gawronski & Jayasena 2010

10 Het plangebied (rood omlijnd) en de vindplaats

3.4.3 Bodemopbouw

Het maaiveld van de Sloterbinnen- en Middelveldse Gecombineerde polders lag tot in de eerste helft van de 20ste eeuw op ca. 1,80 m ÷ NAP.¹⁷ Uitgaande van de huidige maaiveldhoogte van ca. 0,5 m + NAP, is de polder sindsdien met ca. 2,3 m zand opgehoogd. Dit komt ruwweg overeen met de bevindingen van de archeologische begeleiding Kolenkit Zuidelijk Veld Fase 1, waarbij sprake bleek van een ophogingspakket van ca. 2,5 m zand.

3.5 Conclusie: verwachtingsmodel

Op basis van de historisch-topografische inventarisatie zijn binnen het plangebied Landlust en Gibraltarbuurt materiële overblijfselen te verwachten die samenhangen met de ontginnings- en gebruiksgeschiedenis van de 11de tot in de 20ste eeuw. De fysieke aantasting van de archeologische kwaliteit van het plangebied is mogelijk gering. De bebouwing bestaat grotendeels uit niet onderkelderde bedrijfsruimten en woningen uit de jaren '30 van de vorige eeuw op een ophogingslaag van ca 2,5 m. In de ondergrond van de bebouwde zones binnen het plangebied kunnen daarom nog archeologische overblijfselen intact zijn.

¹⁷ Kaart van Publieke Werken 1929

4 Archeologische verwachtingskaart

Op basis van de historisch-topografische inventarisatie (hoofdstuk 3) zijn binnen het plangebied Landlust en Gibraltarbuurt materiële overblijfselen te verwachten die samenhangen met de gebruiksgeschiedenis van de 12de eeuw tot het begin van de 20ste eeuw. Dit leidt tot een verwachtingskaart van de materiële neerslag voor het plangebied met zeven zones.

A: Sloterbinnen- en Middelveldse Gecombineerde Polders

Betreft het overgrote deel van het plangebied. Tot de verstedelijking in de 20ste eeuw was dit deel van de polder als veenweide- en tuinbouwgebied in gebruik. De sporen die hier kunnen voorkomen houden verband met landgebruik vanaf de middeleeuwen tot in de 20ste eeuw. Dergelijke overblijfselen hebben weinig tot geen samenhang en een wijde verspreiding. Daarom geldt voor deze zone een lage verwachting.

B: Bewoningszone langs de Haarlemmerweg

Deze zone betreft een strook parallel aan de Haarlemmerweg waar mogelijk resten van huizen, erven en buitenplaatsen vanaf de 17de eeuw liggen. Deze archeologische sporen hebben een hoge dichtheid en een sterke onderlinge samenhang. De verwachting is daarom hoog.

C: Bewoningszone Sloterdijk

De noordoostelijke punt van het plangebied beslaat een deel van het vroegere dorp Sloterdijk. De materiële neerslag betreft mogelijk bewoningssporen, die een hoge dichtheid en een sterke onderlinge samenhang kunnen hebben. De verwachting is daarom hoog.

D: Haarlemmerweg

Deel van de 17de-eeuwse weg. De materiële neerslag betreft losse vondsten, afval en sporen van de wegstructuur. Dergelijke sporen hebben een geringe onderlinge samenhang en een wijde verspreiding. De archeologische verwachting is daarom laag.

E: Paden

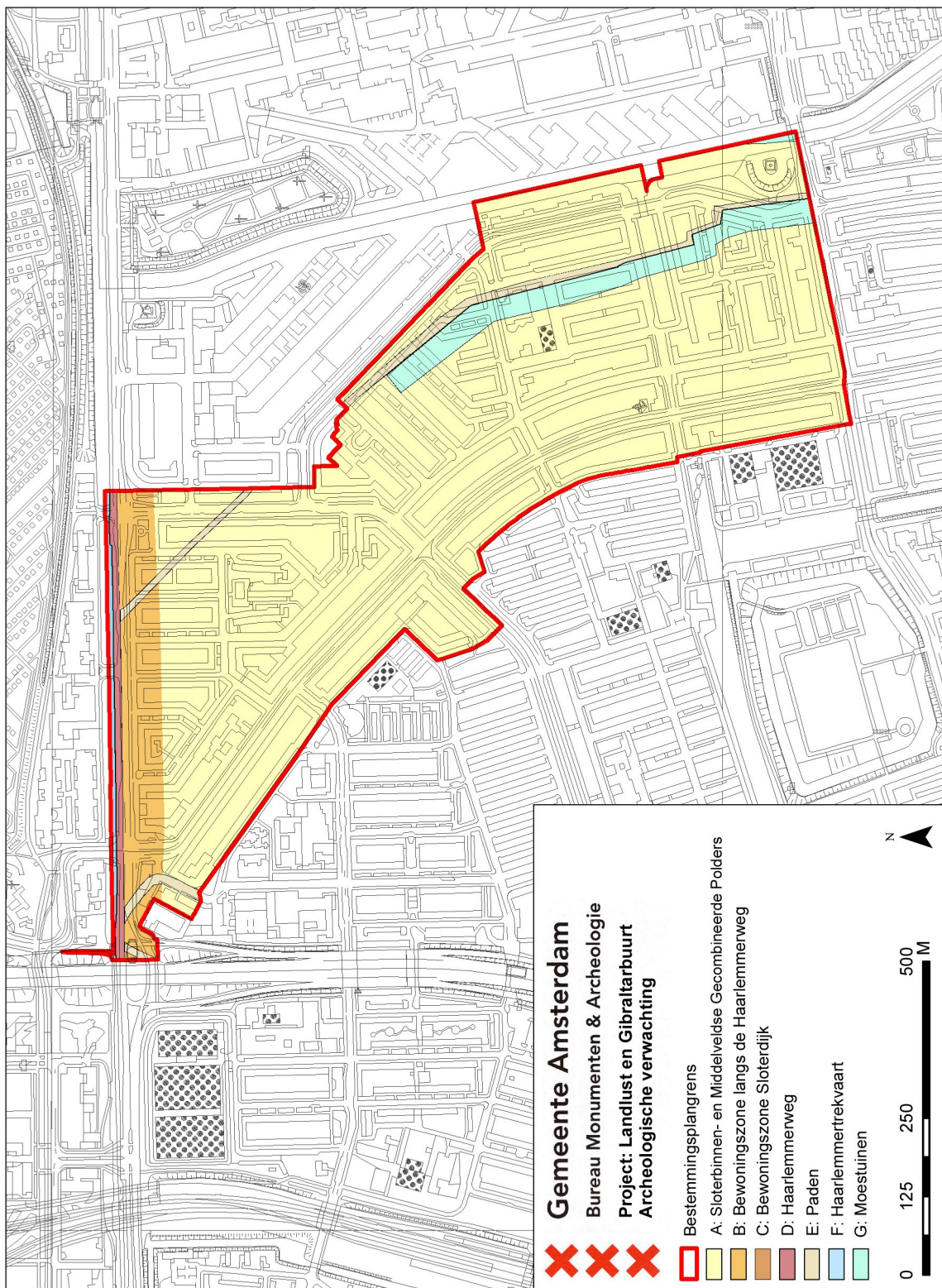
Betreft verschillende paden die tot de verstedelijking in de 20ste eeuw het landschap doorsneden. Deze zone De materiële neerslag betreft losse vondsten, afval en sporen van de wegstructuur. Dergelijke sporen hebben een geringe onderlinge samenhang en een wijde verspreiding. De archeologische verwachting is daarom laag.

F: Haarlemmertrekvaart

Deel van de 17de-eeuwse trekvaart. De materiële neerslag betreft losse vondsten en afval: in de ringvaart gegooide of verloren voorwerpen. Dergelijke overblijfselen hebben geen samenhang en hebben een wijde verspreiding. De archeologische verwachting is daarom laag.

G: Moestuinen

Aan een deel van het Voetpad lagen moestuinen. De resten hiervan hebben weinig samenhang en zijn door zandophoging en bebouwing in de 20ste eeuw mogelijk niet meer als zodanig herkenbaar. Daarom geldt voor deze zone een lage verwachting.

5 Archeologische beleidskaart

De archeologische beleidskaart van het plangebied Landlust en Gibraltarbuurt is bedoeld als een ruimtelijk schema van de maatregelen die nodig zijn voor de zorg voor het archeologisch erfgoed binnen bepaalde zones of locaties in het plangebied. De verwachtingen worden gekoppeld aan de huidige toestand van het terrein en mogelijk opgetreden bodemverstoringen. De clustering van de verwachtingszones resulteert in een beleidskaart met daarop drie zones met bijbehorende specifieke beleidsmaatregel (Appendix: beleidsvarianten, stroomschema).

Beleidsvariant 5

Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 500 m² of ondieper dan 2,50 m.

Beleidsvariant 9:

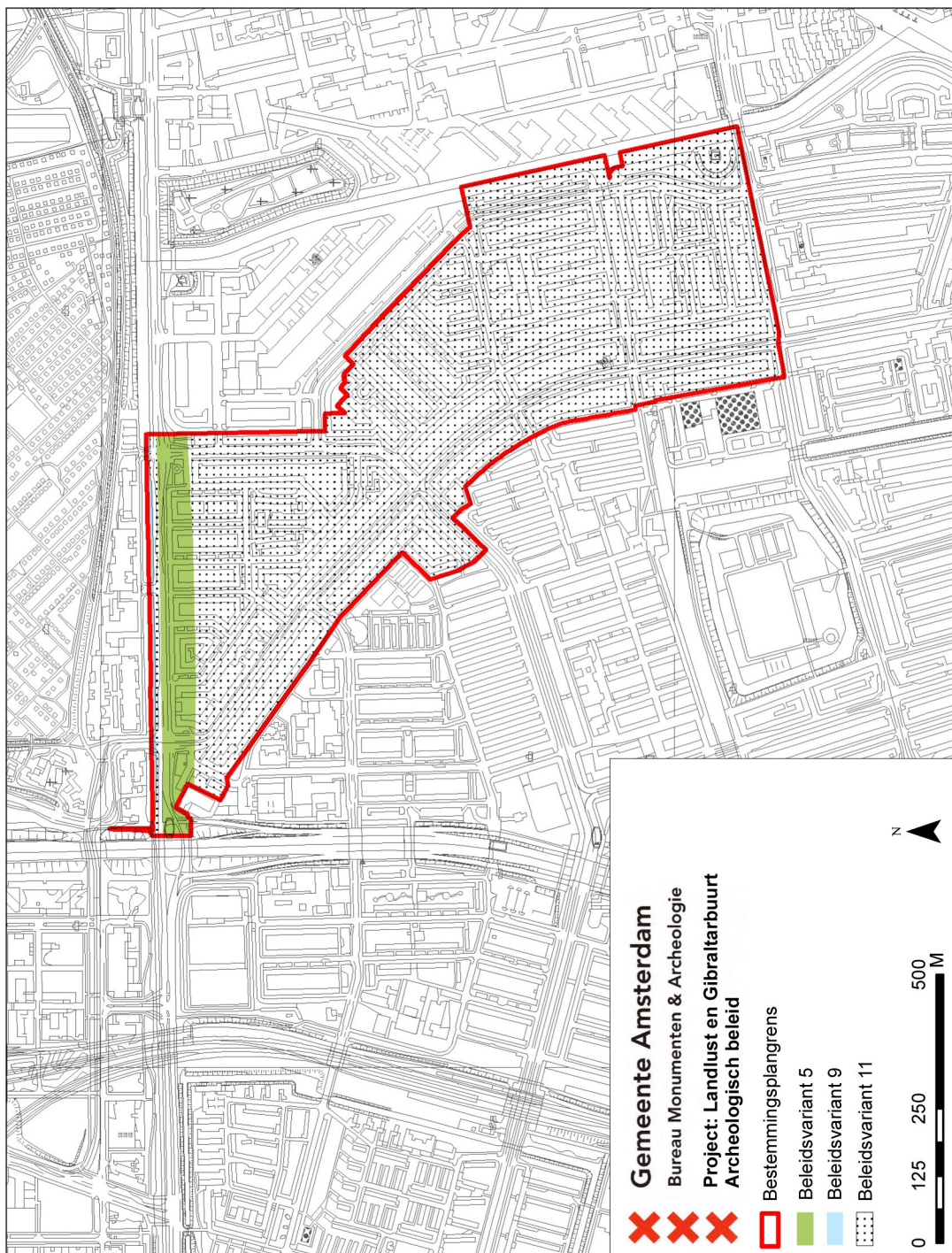
Betreft de Haarlemmertrekvaart. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt hier bij ingrepen in de waterbodem kleiner dan 10.000 m².

Beleidsvariant 11

Voor deze zone geldt uitzondering van archeologisch vervolgonderzoek bij alle bodemingrepen.

Conclusie

Het voorliggende bureauonderzoek naar archeologische waarden is uitgevoerd voor het bestemmingsplangebied Landlust en Gibraltarbuurt. Hiervoor gelden drie archeologische beleidszones.

Voor de eerste zone geldt vrijstelling van archeologisch onderzoek bij bodemingrepen kleiner dan 500 m² of minder diep dan de 2,50 m beneden maaiveld.

Voor de tweede zone geldt vrijstelling van archeologisch veldonderzoek bij ingrepen in de waterbodem kleiner dan 10.000 m².

Voor de derde zone geldt vrijstelling van archeologische maatregelen bij alle bodemingrepen.

Voor het gehele plangebied geldt de wettelijke meldingsplicht. Dit houdt in dat ook in geval geen archeologisch vervolgonderzoek is vereist en toch bodemvondsten ouder dan vijftig jaar worden aangetroffen dit aan Bureau Monumenten en Archeologie wordt gemeld zodat in overleg met de opdrachtgever maatregelen getroffen worden tot documentatie en berging van de vondsten.

Bronnen

Digitale bronnen

Archeologisch Informatiesysteem (ARCHIS): <http://www.archis.nl/archisii/html/index.html>

Informatiekaart Landschap en Cultuurhistorie provincie Noord-Holland: <http://maps.noord-holland.nl/extern/gisviewers/ilc/>

Stadsarchief Amsterdam (SAA): <http://beeldbank.amsterdam.nl/>

Literatuur

Abrahamse, J.E., M. Kosian, E. Schmitz, 2010, *Tussen Haarlemmerpoort en Halfweg. Historische atlas van de Brettenzone in Amsterdam*, THOT Bussum

BMA, *Ruimte voor Geschiedenis. Beleidsnota Monumenten en Archeologie Amsterdam 2005-2010*, Amsterdam 2005

BMA, *Erfgoedagenda Amsterdam 2010-2014*, Amsterdam 2010

Bont, C. de, 2009, *Vergeten land: ontginning, bewoning en waterbeheer in de westnederlandse veengebieden (800-1350)*, Wageningen Universiteit

Borger, G.J., 'Ontgonnen, bedijkt, bebouwd. De agrarische voorgeschiedenis van het stedelijk gebied,' in: W.F. Heinemeijer, & M. F. Wagenaar, *Amsterdam in kaarten. Verandering van de stad in vier eeuwen cartografie*, Ede/Antwerpen 1987, 16-17

Gawronski, J., R. Jayasena, 2010, *Zeis onder het maaiveld. Archeologische Begeleiding Kolenkit Zuidelijk Veld Fase 1 (2009)*, Amsterdamse archeologische Rapporten 42

Heijdra, T., 2004, *Bos en Lommer en De Baarsjes. De geschiedenis van Amsterdam-West*, René de Milliano Alkmaar

Provincie Noord-Holland, *Leidraad Landschap en Cultuurhistorie Noord-Holland. Ontwikkelen met Ruimtelijke Kwaliteit*, Haarlem 2010

Schmitz, E., 1982, Opgravingen bij Sloterdijk, in: *Ons Amsterdam jaargang 34, april 1982*, Amsterdam

Stol, T., *Wassend water, dalend land. Geschiedenis van Nederland en het water*, Utrecht/Antwerpen 1993

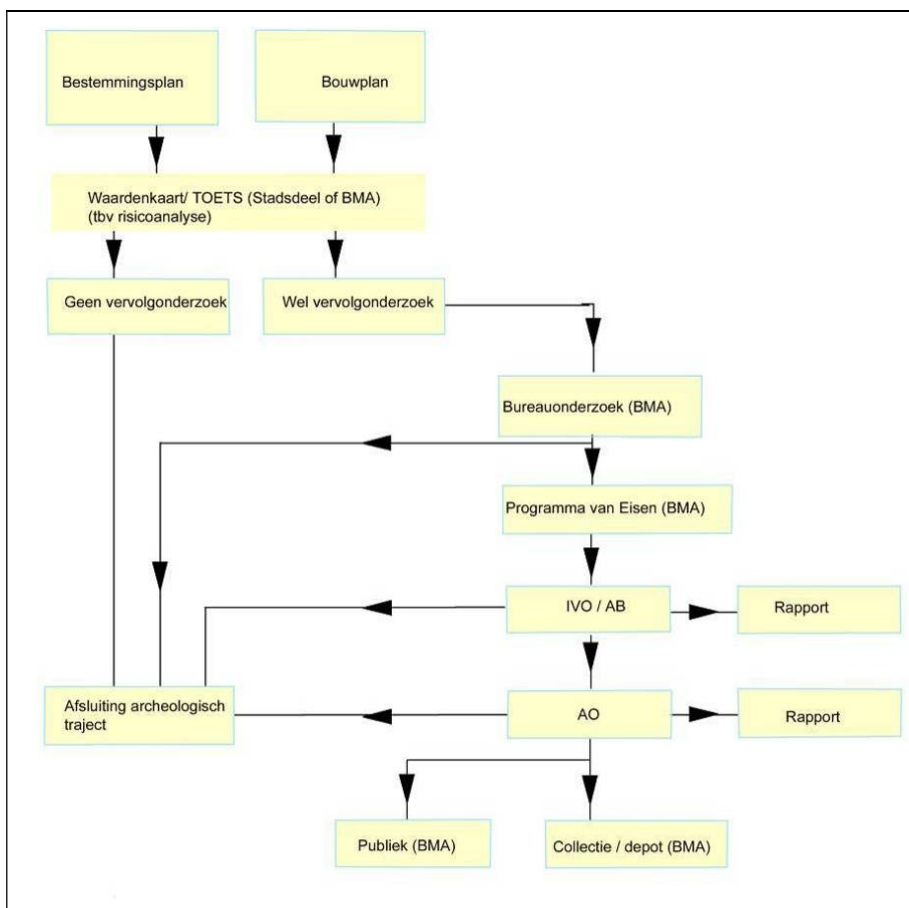
Appendix: beleidsvarianten, stroomschema

Het archeologisch beleid wordt als maatwerk voor een bepaald plangebied in Amsterdam vastgesteld aan de hand van elf varianten, die een afweging bieden op basis van de aard van de verwachting in combinatie met de specifieke (oppervlakte/diepte) bodemingreep.

- 1: Gebieden met bekende archeologische waarden. Aangezien hier met zekerheid archeologische overblijfselen aanwezig zijn, is bij elke bodemingreep ongeachte het oppervlak of de diepte archeologisch onderzoek noodzakelijk.
- 2: Bebouwde gebieden binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 50 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- 3: Gebieden langs nog aanwezige historisch infrastructurele assen / in een historische woonkern buiten het historische centrum van Amsterdam. Deze gebieden zijn onbebouwd of de bebouwing dateert van vóór de 19de eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 100 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- 4: Bebouwde gebieden langs nog in het landschap zichtbare historisch infrastructurele assen / in historische woonkern buiten het historische centrum van Amsterdam. De bebouwing dateert uit het einde van de 19de eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 100 m² of ondieper dan de 19de- en 20ste-eeuwse ophogingen.
- 5: Bebouwde gebieden langs voormalige (overbouwde of opgehoogde) historisch infrastructurele assen / in een historische woonkern buiten het historische centrum van Amsterdam. De bebouwing of ophoging dateert uit de 20ste eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 500 m² of ondieper dan de 20ste-eeuwse ophogingen.
- 6: Onbebouwde gebieden in de landelijke periferie van Amsterdam. Hier liggen archeologische vondsten dicht aan het oppervlak, zodat relevante archeologische lagen kunnen zijn opgenomen in de bouwvoor. De bouwvoor heeft gemiddeld een diepte van 0,3 – 0,5 m waaronder een eerste sporenveld zichtbaar wordt. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- 7: Bebouwde gebieden binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). De bebouwing dateert uit het einde van de 19de en de 20ste eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of ondieper dan de 19de- en 20ste-eeuwse ophogingen.
- 8: Terreinen die als vaarweg in gebruik zijn binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen in de waterbodem kleiner dan 500 m².
- 9: Gebieden die als vaarweg in gebruik zijn of waren binnen en buiten het historische centrum van Amsterdam. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen in de (voormalige) waterbodem binnen het historisch centrum kleiner dan 2.500 m² en buiten het historisch centrum kleiner dan 10.000 m².
- 10: Gebieden die onder water liggen, of die onder water gelegen hebben en ingepolderd zijn of opgespoten zijn. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen kleiner dan 10.000 m² in de oorspronkelijke waterbodem of in het oorspronkelijke maaiveld.
- 11: Gebieden zonder archeologische overblijfselen vanwege eerder archeologisch onderzoek of grootschalig grondverzet voor bijv. zware funderingen, kelders, tunnels e.d. Verder betreft het gebieden in de voormalige landelijke periferie van Amsterdam buiten de Singelgracht met een lage archeologische verwachting die bovendien opgehoogd, onderheid en bebouwd zijn aan het einde

van de 19de en in de 20ste eeuw. Voor al deze situaties geldt een vrijstelling van archeologisch onderzoek. Gebieden waar al archeologisch onderzoek heeft plaatsgevonden zijn wel indirect van belang voor archeologische planning omdat ze aanwijzingen geven voor de eventuele aanwezigheid van archeologische resten in omliggende gebieden.

Voor de beleidsvarianten, 4, 5 en 7 tot en met 10 geldt dat het dieptecriterium op de uiteindelijke beleidskaart nader wordt gespecificeerd.

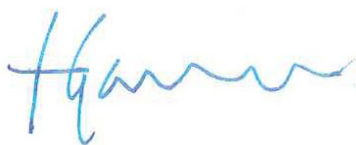

Stroomschema archeologie BMA

Colofon

Archeologisch Bureauonderzoek 13-118

Voor akkoord controle proces en waardestelling:

Hoofd afdeling Archeologie BMA
Prof. dr. J.H.G. Gawronski

Datum:	27-11-2013
Status:	definitief
Redactie:	prof. dr. J.H.G. Gawronski
Tekst:	T. Terhorst, MA
Cartografie:	T. Terhorst, MA

© Bureau Monumenten & Archeologie, Gemeente Amsterdam, 2013
Postbus 10718, 1001 ES Amsterdam, 020-2514900

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op enigerlei andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van BMA. BMA aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.